

wel voor een editie op het kostbare velinpapier; in Amsterdam tekende zijn zwager J.D. Brandt, die evenals Höveker Scholte zou volgen in de Afscheiding.²⁹

De naamlijsten in Milner maken ons nog eens bewust van het feit dat de Afscheiding van 1834, zeker wat haar leiders betreft, een onderdeel is geweest van een opwekking die breder was en tevens groten-deels binnen de Vaderlandse Kerk bleef. Deze brede beweging werd gestimuleerd en begeleid door de vele uitgaven van Den Ouden. Het behoeft geen verwondering te wekken dat de uitgever in de jaren van de scheiding goed op de hoogte was van hetgeen zich in beide kampen van de orthodoxie afspeelde. Den Ouden staat aan de ene kant in geregeld contact met Van der Kemp en vooral Moorrees. Aan de andere kant kent hij mannen als de afgescheiden predikanten J. van Rhee en H.J. Buddingh; met de laatstgenoemde is hij zelfs bevriend. Hij onderhoudt contact niet alleen met de afgescheiden kruidenier M. Noels, maar ook met het Middelburgse gezelschap waar deze bij betrokken is; ook van hetgeen De Cock in april 1835 in het Noorden doet is hij op de hoogte.³⁰ Den Ouden had overal in het land zijn contacten, ook omdat hij zijn relaties in die tijd zelf bezocht. Uit het confraterboek van Van Benthem blijkt dat Den Ouden daar in de jaren 1832-1836 persoonlijk kwam afrekenen.

Omgekeerd kende de Amsterdammer Scholte Den Ouden natuurlijk reeds lang. Dat wordt bevestigd door een brief van Da Costa uit 1830.³¹ Aan A. Brummelkamp, die ook in de hoofdstad studeerde, zal Den Ouden evenmin onbekend zijn geweest. Zeker is dat Scholte, Brummelkamp en S. van Velzen toen ze deelnamen aan de Belgische veldtocht van 1830/1831 boekjes lazen die bij Den Ouden waren uitgekomen: met name stukjes van Capadose en Van der Feen.³² Dat ook H. de Cock door uitgaven van Den Ouden bereikt werd, is duidelijk. De brief waarin De Cock contact zocht met Molenaar bewijst dat. Bij De Cock dient echter vooral gewezen te worden op het kleine stukje van C. baron van Zuylen van Nijjevelt, *De Hervormde leer*. Het werd op 18 mei 1832 in Amsterdam geregistreerd en blijkens het contact dat P. Hofstede de Groot nauwelijks drie maanden later met De Cock had, vormde de steile verkiezingsleer van de baron voor de laatstgenoemde toen al het kader waarbinnen hij de Dordtse Leerregels verstond.³³ Gezien de ontwikkelingen

29. *Berigt van inteekening, 'October 1833'* (geregistreerd 18-10-33); BKVB Prospectussen. J. Milner, *Geschiedenis der kerk van Christus I*, Amsterdam/Rotterdam 1835, (i-iv); III, 1836, V-VIII.

30. Vgl. o.a. Bos, *Archiefstukken* II, 553; G. Groen van Prinsterer, *Briefwisseling* II, 66; Zeeuwse Bibliotheek Middelburg, Handschriftenverzameling 1476.

31. I. da Costa aan H.P. Scholte, 28-4-1830; C. Smits, *De Afscheiding van 1834* VI, Dordrecht 1984, 55.

32. M. te Velde, *Anthony Brummelkamp (1811-1888)*, Barneveld 1988, 38.

33. Vgl. J. Vree, 'H. de Cock en de Groninger vrienden' I, in: *Jaarboek voor de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland* 4 (1990), 34-36.